

*Grófnőből királyné: albán tündérmese és realitás
a korabeli magyar sajtó tükrében*

Kitanics Máté⁷

1. A házassághoz vezető út

E rövid tanulmányban nem teljesen ismeretlen eseményeket kívánok bemutatni, hiszen mindezidáig több magyar nyelvű, Apponyi Geraldine életét feldolgozó munka, riportfilm is napvilágot látott. Magyarországon mégis számszerűen kevés ahhoz, hogy köztudott legyen, magyar grófkisasszony lett Ahmet Zogu felesége és így Albánia királynéja 1938-ban. Mesébe illő történetünk – melynek kibontakozását Olaszország nagyhatalmi törekvései akadályozták meg – ugyanakkor hazánk legújabb kori sorsának alakulásában sem volt egyedülálló, elég ha a szép tanítónő Bocskay Katalin és Albrecht főherceg,⁸ vagy gróf Török Marianna és II. Abbász Hilmi egyiptomi alkirály házasságára gondolunk.⁹ Bár az albán tündérmese gyorsan véget ért, a későbbi visszaemlékezések alapján mégis azt mondhatjuk, hogy a hányattatások és száműzetés ellenére a királyné férjével és gyermekével boldog életet élt.

A Pécz nemzetségbeli Apponyi család ifjabb ágából származó Apponyi Geraldine, Apponyi Lajos főudvarnagy unokája 1915-ben született Budapesten. Apja, Apponyi Gyula huszárkapitány és királyi kamarás, 1914-ben vette feleségül az amerikai származású Gladys Virginia Stewartot.¹⁰ A fiatal édesapa az első világháborúban, a fronton szerzett tüdőbaj következtében 1924-ben hunyt el fővárosunkban. Ekkor még Gyula valamennyi testvére, Apponyi Teréz, Antal, Adél, Franciska, és az a híres tigrisvadász Henrik is életben volt, akinek indiai történetei állítólag nagy hatással voltak a gyermek Geraldine fantáziájára.¹¹

Apponyi Gyula korai halála után a három gyermekes édesanya másodszor is férjhez ment egy Girault Gontrand nevű francia alpesi vadász katonatiszthez.¹² Így, a fiatal Zseri kontesz élete elkövetkezendő éveit többek között Franciaországban, Olaszországban, Németországban, külföldi nevelőintézetekben, a család budapesti palotájában, valamint nagynénje és egyben nevelőanyja Apponyi Adél nagyapponyi kastélyában töltötte.¹³ Bár az újságokban és napilapokban a társasági élettel kapcsolatos rovatokban Geraldine olykor 1938 előtt is szerepelt, ha nem az albán király menyasszonyáról lett volna szó, aligha írják az egyébként valóban csinos hölgyről a napilapok januári számainak

⁷ PTE TTK, Földtudományok Doktori Iskola, harmadéves PhD-hallgató.

⁸ Habsburg Albrecht főherceg 1938-ban vette feleségül Felsőbányai Bocskay Katalint.

⁹ II. Abbász Hilmi khedive, Mehmed Tevfik alkirály fia, 1892-től 1914-ig uralkodott Egyiptomban.

¹⁰ Szluha Márton (2003): Apponyi, Nagyapponyi gróf. In: Nyitra vármegye nemes családjai. I. kötet. Heraldika, Bp., 736 p.

¹¹ Az Est, 1938. január 30.

¹² Apponyi Geraldine húga Virginia 1916-ban, fiútestvére Apponyi Gyula pedig 1923-ban született Budapesten.

¹³ Nemzeti Ujság, 1938. január 29.

hasábjain, hogy az arisztokrata társaság kedvence volt Budapesten,¹⁴ és néhány éve az operabál színpadán mindenkit elbűvölt szépségével.¹⁵

Történetünk másik főszereplője Ahmet Zogu, előkelő törzsi vezetők leszármazottja, 1895-ben született Burgayetben, Közép-Albánia északi részén.¹⁶ Supka Géza lapszerkesztő, művészettörténész, régész, aki gyakran írt vezető napilapokban is komoly kutatómunkán alapuló ismeretterjesztő jellegű tanulmányokat – 1938-ban a „Népszava” egyik februári számában, nyilvánvalóan az eljegyzés bejelentése utáni nagy érdeklődésre való tekintettel – hosszabb cikket jelentetett meg a siptárok uralkodójáról „Szkander-bég utódja Zogu albán király” címmel.¹⁷ Supka kutatásait kiegészítve, röviden a következőképpen foglalható össze Zogu „sikertörténete”. Ahmet apja, Dzsemal Hadzsi Zogollu, lényegében függetlenül magát a török helytartótól, körzetében komoly hatalomra tett szert. Miután második feleségét a híres Toptani családból választotta, tekintélye tovább növekedett.¹⁸ E házasságból született a leendő király, aki gimnáziumi éveit részben Sztambulban töltötte, majd a Balkán-háborúk idején hazatért, hogy maga is részt vegyen a harcokban. Először az új fejedelmet Wied Vilmost támogatta, majd az Osztrák-Magyar Monarchia haderejének bevonulása után felajánlotta csapatai segítségét a bécsi kormánynak. Az udvar azonban nem bízott benne, és bár ezredessé nevezték ki, gyakorlatilag a háború alatti éveket bécsi „látszatszabadságban” töltötte. A világháború után Albánia visszanyerte függetlenségét, a Bécsből hazatért Zogu pedig hozzálátott hatalma kiépítéséhez. 1922-ben Albánia miniszterelnöke, 1925-ben köztársasági elnöke, majd 1928-ban az albánok királya lett. Európa szerte híres és olykor botrányos nőügyei miatt tanácsadói sürgetésére, miután hosszú keresés után megtalálta a számára legmegfelelőbb jelöltet, életének 43. évében elszánta magát a dinasztiaalapításra.

Az albán király és a 22 éves grófkisasszony házasságának terve 1937-ben kezdett körvonalazódni. Hogy főszereplőink pontosan hogyan ismerkedtek meg, és hogy hogyan lett Zseri grófnőből királyi menyasszony, erről a korabeli sajtóban különféle történetek keringtek. „Az Est” napilap 1938. január 30-i és február 4-i, valamint a „Népszava” február 1-i számában a tudósítók szerint Geraldine grófnő Olaszországban ismerkedett meg egy ismert arisztokrata családnál a királlyal, ahol első látásra egymásba szerettek. A megismerkedésre vonatkozóan az előbbtől eltérő és több elemében megegyező történetet jelenített meg „Az Est” februári 10-i száma,¹⁹ Vadnay Zsuzsa a királynéval készített madridi beszélgetése,²⁰ illetve az 1997-ben bemutatott „Apponyi Geraldine, az albánok királynéja” című riportfilm is. Anélkül, hogy az egyes variánsokat jelen tanulmányban részletesen kibontanánk, a közös elemek alapján a következőket valószínűsíthetjük. A király egy kezébe kerülő fénykép alapján, a meghívás után személyesen először az 1938. december 31-én kezdődő tiranai szilveszteri bálon találkozott a grófnővel. A találkozó és házasság létrejöttében leginkább Zogu húgai a

¹⁴ Uo.

¹⁵ Az Est, 1938. január 30.

¹⁶ Zogu 1922-ig a Zogolli nevet használta, mely az albán „zog” (madár) és a török „olli” (fiú) szóösszetételből keletkezett, jelentése a „madár fia”.

¹⁷ Népszava, 1938. február 13.

¹⁸ Dzsemal Zogollu második felesége Esat Toptani – az albán politikai élet „erős emberének” – lánya, Szadije Toptani lett.

¹⁹ „Az Est” 1938. február 10-i száma a „Daily Express” előző napi tudósítását idézte.

²⁰ A rövid riport 1973-ban „Látogatás egy királynénál” címmel a „Nemzetőr” című külföldi magyar lapban, majd az „Érdekes emberek” kötetben Zürichben is megjelent.

hercegnők,²¹ és a legjobb barátnő Teleki Kata segédkezett.²² Bár a Vadnay-féle beszélgetés során a királyné arról számolt be, hogy meglepődött kiválasztásán, a későbbi riportfilmben elejtett egyik megjegyzése, miszerint kettő évig tartott míg eljutott Tiranába, valamint Teleki Kata szerepvállalása a tiranai hajlandóság felmérésében kétségessé teszik, hogy Zseri konteszt váratlanul érték volna a bekövetkező események. A megismerkedés után az eljegyzés hivatalos bejelentésére az albán parlament január 31-i ülésén került sor. Előző este a király 50 személyes díszebédet adott, ahol Geraldine még mint magánszemély vett részt, bár ujján a szemtanúk szerint már ekkor briliánsgyűrű ragyogott. Miután az albán parlament az alkotmánynak megfelelően megadta az engedélyt a házasságra, „a nép leírhatatlan lelkesedéssel tüntetett a királyi palota és a menyasszony lakása előtt.”²³ A jeles alkalomra Horthy Miklós kormányzó is üdvözlő táviratot küldött, amelyre az albán király a következőképpen válaszolt: *„Melegen köszönöm azokat a jókívánásokat, amelyeket Főméltóságod részemre kifejezni méltóztatott. Erősen remélem, hogy a nemes magyar nemzet és országom között fennálló évszázados barátsági kapcsolatok még szorosabbra fognak válni. Legőszintébb jókívánásaimat nyilvánítom Főméltóságodnak személyes boldogságára és a dicső Magyarország felvirágzására.”*²⁴

A menyasszony az eljegyzést követő hónapokat Tiranában töltötte. Hogy napjai mivel és hogyan teltek, arról részben Dr. Hunyor Imre, a grófnő jogtanácsosának nyilatkozatából,²⁵ illetve a királyné későbbi beszámolójából értesülhetünk. Hunyor „Az Estet” arról tájékoztatta, hogy Zogu egy autót ajándékozott menyasszonyának és rendelkezésére bocsátott egy villát, kisebb udvartartással együtt. Az ebédet és vacsorát a jegyesek azonban nem a villában, hanem minden nap a királyi palotában fogyasztották el, ahol esténként a bálók és multságok sora követte egymást. Az ügyvéd szerint *„a király hallatlan szerelemmel és figyelmességgel övezi körül menyasszonyát, akinek fiatalsága és szépsége még a legzárkózottabb albán törzsfejedelmeket is meghódította. Az én kis Biedermayer bébim, így becézi a király menyasszonyát, akinek szobái valóságos rózsaerdők. Zogu király ugyanis minden nap óriási csokor vérvörös olasz rózsával kedveskedik menyasszonyának, akit mindenféle egyéb értékes ajándékokkal is elhalmoz.”*²⁶ Zogu állítólag Geraldine kedvéért azt is elhatározta, hogy magyar nyelvleckéket vesz, ennek érdekében pedig könyveket, szótárakat hozatott. A király amellet, hogy elkezdett magyarul tanulni, kitűnően beszélt németül, délutánonként munkája végeztével minden nap ezen a nyelven beszélgetett Geraldineval, de tudott törökül, arabul, egy kicsit franciául, és bár nem beszélt, de értette az olaszt is.

A leendő királyné napirendjéhez tartozott a reggeli katolikus mise, az albán nyelvtanulás, valamint Albánia történelmének és földrajzának tanulmányozása. Ez utóbbiakat minden nap gyakorolta, mivel „szerepét” nem eljátszani akarta, hanem rendkívül komolyan vette. Megszerette Albániát és az albánokat, akiknek kedvessége lelkesítette legjobban, és támogatni akarta férjét az ország helyzetének javításában. Albániáról és küldetéséről a grófnő így nyilatkozott: *„A sors most új hazát adott nekem, új hivatással, sok*

²¹ „Az Est” február 10-i közlése szerint a grófnő Magyarországon ismerkedett meg a király egyik hűgával, aki meghívta Tiranába.

²² Vadnay Zsuzsa riportja szerint Geraldine fényképét a legjobb barátnő Teleki Kata mutatta meg az albán királynak, aki ezek után „az eredetét is látni kívánta”.

²³ Nemzeti Ujság, 1938. február 1.

²⁴ Az Est, 1938. február 4.

²⁵ Uo.

²⁶ Uo.

kötelességgel. Nagyon boldog vagyok. Boldoggá tesz az a tudat, hogy ezentúl sok jót fogok tudni tenni, és örömet szerezhetek másoknak.”²⁷ Ennek érdekében később maga is tárgyalt a miniszterekkel, fogadóóráin meghallgatta a hozzá érkező asszonyokat, akiknek igyekezett segíteni ügyes-bajos dolgaikban.

Hunyor február elején arról is tájékoztatta a magyar sajtót, hogy a király megbízott egy történészt az Apponyi család múltjának részletes feldolgozásával. Úgy tűnik Zogunak és az albánoknak is fontos volt annak bizonyítása, hogy az Apponyi familia elég előkelő a királyi családba való beházasodáshoz. Ennek megfelelően több albán lap foglalkozott Geraldine származásával, és megemlítették, hogy szinte Európa egész arisztokráciájával, többek között a Borghese és Salvati hercegi családdal is rokonságban állnak.²⁸ Külön foglalkoztak az Apponyiak magyar történelemben játszott kiemelkedő szerepével, a parlamentben pedig magasztalták a királyt, hogy olyan feleséget választott, aki a „legnemesebb nyugati kultúra megtestesülése”.²⁹

A király természetesen arról is gondoskodott, hogy Geraldine a bálokon és az előkelő társaságban a legdivatosabb ruhákban jelenhessen meg. Ennek érdekében egy hónappal az esküvő előtt lehetővé tette, hogy a grófnő számára ne csak Bécsből illetve a párizsi Chanell cégtől, hanem Budapestről a Förstner és Róth-féle szalonokból is kosztümöket, shortokat, kalapokat hozzanak. Geraldine sítúróját megszakítva tért vissza Tiranába, csak hogy minél előbb felpróbálhassa azt a 20 ruhát és nyolc kalapot, amelyért férje összesen 6800 pengőt fizetett. Az említett cégekkel folytatott tárgyalás során szóba került, hogy az esküvői ruhát Budapestről szállítják, majd úgy döntöttek Tiranában készítik el az Apponyi család brüsszeli csipkéinek felhasználásával.³⁰ Tudjuk azonban, hogy a drágakövekkel, gyöngyökkel és ezüsthímzéssel díszített hófehér szaténból készült menyasszonyi öltözéket, melyhez több méter hosszú uszály kapcsolódott, végül nem Tiranában, hanem Párizsban a Chanell állította össze.³¹

2. A királyi menyegző

Néhány héttel az előbb közöltek után, Tirana már az esküvő lázában égett. A fővárosba érkezett Geraldine édesanyja férjével együtt, a menyasszonyra nehezedő terhet a különböző feladatok átvállalásával pedig Apponyi Antal igyekezett csökkenteni. Szobát szerzett a vendégeknek, tárgyalt az újságírókkal, ő intézte a királyi udvarba érkező magyar komornyik ügyét, és ő szervezte meg a pesti Pertis cigánybanda utazását is. A komornyik mellett jelentős feladat hárult az Apponyi család főszakácsára Lakatosra, aki a lakodalmon a francia ételkülönlegességek elkészítésének volt a felelőse.³² A francia és bécsi ételek mellett a nászlakomára magyar specialitások is készültek.³³ „Az Est” tudósítása szerint ugyanis Zogu márciusban szerződést kötött a szabadkai Koncsek Antallal, akire a királyi udvar bácskai magyar konyhájának vezetését bízta.³⁴

²⁷ Az Est, 1938. március 27.

²⁸ Az Est, 1938. február 1.

²⁹ Az Est, 1938. február 12.

³⁰ Az Est, 1938. március 12.

³¹ Az Est, 1938. április 8.

³² Az Est, 1938. április 26.

³³ A bácskai ételeket a király állítólag a korábbi magyarországi tartózkodása alatt kedvelte meg.

³⁴ Az Est, 1938. március 10.

Hosszú készülődés után április 25-én végre megkezdődtek a három napig tartó esküvői ünnepségek.³⁵ A reggeli órákban megkoszorúzták a király édesanyjának sírját, majd 9 órakor a város polgármestere és 21 ágyúlövés nyitotta meg az eseményeket. Délután népünnepélyt tartottak a Szkander bég téren, este pedig Zogu fogadta az olasz király képviselőjében érkező bergamoi herceget, akit a Besa-rend szalagjával tüntetett ki. Ezután fogadás zárta a napot, amelyen Geraldine azúrkék estélyi ruhában, Zogu pedig főparancsnoki egyenruhában jelent meg.³⁶ Április 26-án délelőtt 14 párt adtak össze a városházán, Ciano gróf pedig megnyitotta az új tiranai repülőteret valamint a durazzói-tiranai út munkálatait, de katonai díszmenetre, tűzijátékra, díszvacsorára és a már szokásosnak mondható estélyre is sor került.³⁷

A királyi pár esküvője április 27-én délelőtt fél 11 órakor, a templomokban és mecsetekben tartott istentiszteletek után vette kezdetét. A menyasszony tanúja Apponyi Károly és Villáni Frigyes római magyar követ, a vőlegényé pedig Abid herceg és Ciano gróf volt. A szertartás végét 101 ágyúlövés jelezte, ezt követően a meghívottak díszbéli részt vettek. Az olasz külügyminiszter a házaspárnak ezüst műtárgyat, a Duce aranyozott bronzvázákat, az olasz király sárkányszobrot, Horthy Miklós pedig gyönyörű lipicai lovakat adott ajándékba. A szertartás emlékére pénzt vertek, illetve Geraldine és Zogu képmásával díszített bélyeget nyomtak.³⁸ A „Nemzeti Ujság” azt is közölte, hogy Zogu méltatta az albán-olasz barátságot és Mussolini albániai politikáját.³⁹ Az eddig említett események mellett egy szörnyű szerencsétlenség is történt. Április 30-án délután Formia közelében, az ünnepségeken részt vevő 15 személy – köztük Safer bey Vila római albán követ – a menetrend szerint közlekedő hárommotoros repülőgéppel a Valle Cupa hegynél ütközött. A személyzettel együtt összesen 19 ember vesztette életét.⁴⁰

3. Közös uralkodás, menekülés és hontalanság

Természetesen az esküvő után a magyar napilapok már kevesebbet foglalkoztak a királyi pár életével, mint korábban. A közös uralkodás egy éve alatt Albániával és főszereplőinkkel kapcsolatos híreket főleg 1938 nyarán, majd később 1939 tavaszán az olasz agresszióval kapcsolatosan közöltek.⁴¹

A viszonylag kevés cikk egyikeként látott napvilágot Ekrem Libohova albán külügyminiszter augusztusi nyilatkozata, aki Marienbadba utazása közben rövid időre Budapesten is megpihent. Ez alkalomból a Dunapalotában fogadta a „Nemzeti Ujság” munkatársát, akinek politikáról nem nyilatkozott, de felvázolta országának gazdasági állapotát, távlati terveit, és néhány szót szolt a királyné albániai életéről is.⁴² Ez utóbbival

³⁵ Érdekességként lehet megemlíteni Aigner László közlése alapján, hogy a magyar zászlók helyett is olasz lobogókat használtak díszítésként. Aigner szerint egyedül Geraldine édesanyjának erkélyén lengett Tiranában valódi magyar trikolor.

³⁶ Nemzeti Ujság, 1938. április 27.

³⁷ Az Est, 1938. április 27.

³⁸ Nemzeti Ujság, 1938. április 28.

³⁹ Mindehhez hozzátehetjük Ciano gróf naplójában található feljegyzése alapján, hogy a külügyminisztert – és ezzel együtt valószínűleg az olasz legfelsőbb vezetést is – már a lakodalom napjaiban foglalkoztatta Albánia megszállásának gondolata.

⁴⁰ Népszava, 1938. május 3.

⁴¹ Aigner László „Az Est” kiküldött tudósítója, Albániáról 1938 júniusában hosszabb riportsorozatot közölt.

⁴² Nemzeti Ujság, 1938. augusztus 10.

kapcsolatban jegyezte meg, hogy a királyné első nagyobb tevékenységeként árvaházat építtetett az elhagyott gyermekek számára, mivel elsősorban az ország szociális helyzetének és a népesség életkörülményeinek javítását viseli szívéen. A külügyminiszter beszámolójából az is kiderült, hogy a nyarat Geraldine férjének és udvarhölgyeinek társaságában Durazzóban, tengerparti villájukban töltötte.

Még ugyanezen hónap végén, augusztus 29-én újabb ünnepsorozat vette kezdetét a királyság kikiáltásának 10. évfordulója alkalmából. A négy napig tartó rendezvénysorozat keretében többek között emléktáblát helyeztek el Zogu király szülőházán Burgayetben, lerakták a nemzeti stadion alapkövét és új rövidhullámú rádióállomást avattak fel.⁴³ Természetesen mindenütt méltatták a királyt, nagyszabású vacsorákat tartottak, hangversenyeket és kiállításokat rendeztek, de az események fénypontját a képviselőház elnökének a Szkander bég téren tartott, szeptember 1-én 9 óra 12 perckor kezdődő beszéde jelentette.⁴⁴

Hosszabb idő után, mintegy fél év múlva, 1939 februárjában újabb érdekes cikk jelent meg a királyi családdal kapcsolatban. Természetesen ekkorra már Magyarországra is eljutott a hír, hogy Geraldine állapotos, ezért két mesterember, Kisdaróczy András és Horváth János babakocsit készített a leendő trónörökös számára. Műhelyük első darabját, mely a legmodernebb technikával készült, így jellemezték a „Nemzeti Ujságban”: *„A királyi babakocsi nyolcszoros rugózása, golyóscsapágyas, gumiabroncsos kerekei a leglágabb mozgásról gondoskodnak. Úgynevezett kontralemezekből készült vázát kívülről vattába ágyaszták és galambszürke vízhatlan bergamol-vászonnal vonták be. Elől csomagtartó illeszkedik a sárhányók fölé és két oldalt az albán királyi címer ragyog. Külön érdekessége és egyben remek újítása a kocsinak a celluloid ablakokkal ellátott gördülőtető, amely kilincsre jár és óvja a kisedet az esőt, a forró napsütés és a szél ellen.”*⁴⁵

A gyermek aki számára a babakocsi készült, 1939. április 5-én hajnali 3 óra 30 perckor látta meg a napvilágot, és a Leka nevet kapta.⁴⁶ A trónörökös érkezését a legünnepélyesebb alkalmakkor szokásos 101 ágyúlövés adta tudtul. A „Magyar Nemzet” tudósítása nem sokban különbözött a már korábban közölt ünnepi események „koreográfiájától”. A nép az utcára vonult és éltette a királyi párt, a rádió bejelentette az örömhírt, felcsendült a himnusz, „hazafias tüntetések zajlottak” és „mindenkin leírhatatlan lelkesedés lett úrrá”.⁴⁷ Az öröm azonban nem tartott sokáig.

1939. április 7-én Olaszország megkezdte Albánia megszállását.⁴⁸ A „Magyar Nemzet” ezen a napon angol források alapján közölte, hogy Olaszország március 8-án az olasz-albán szövetségi szerződés megerősítését ajánlotta Albániának, de a tárgyalások során

⁴³ Ekrem Libohova beszámolója szerint, Albánia telefonvezetékek hiányában a külföldi államokkal is rádión keresztül tartotta a kapcsolatot.

⁴⁴ A beszéd kezdetének pontos idejét az indokolta, hogy az albán nemzetgyűlés a független királyságot 1928. szeptember 1-én 9 óra 12 perckor kiáltotta ki.

⁴⁵ Nemzeti Ujság, 1939. február 23. Szintén ezen a napon jelent meg azonos témájú cikk „Az Est” lapban, „Gyermekocsit küldött ajándékba Geraldine albán királynénak két budapesti kisiparos” címmel.

⁴⁶ Egy nappal korábban, április 4-én született Apponyi Virginia és férje Baghy András leánya.

⁴⁷ Magyar Nemzet, 1939. április 6.

⁴⁸ Ezen a napon a „Giornale d’ Italia” azt a nyilvánvaló képtelenséget közölte, hogy Zogu maga kérte a védelmet és Albánia egyes pontjainak megszállását. A cikk szerint állítólag az olaszok attól tartottak, hogy az albán fél az olasz csapatokat is fel akarja használni egy esetleges Jugoszlávia elleni támadásra, hogy ezáltal az olasz-jugoszláv viszonyt megzavarja. Végül az albán fél további „sötét intrikái” kényszerítették ki a beavatkozást. Sokkal realisabb cikket közölt a „Popolo d’ Italia”, mely azt fejtegette, hogy háború esetén Olaszország számára kulcsfontosságú stratégia érdek az adriai térség, de főleg Albánia birtoklása.

„bizonyos nehézségek merültek fel”.⁴⁹ A helyzet április 5-én fordult igazán komolyra, miután az albán kormány visszautasította az olasz követelések egy részét.⁵⁰ Mindehhez azonban hozzátehetjük, hogy április első napjaiban még mind albán, mind olasz hivatalos körökben cáfolták azt a külföldre már kiszivárgott hírt, hogy Olaszország be akarná kebelezni Albániát.⁵¹

Április 9-én mire a megszállás befejeződött, a világ közvéleménye előtt is nyilvánvalóvá vált, hogy Albánia agresszió áldozata lett. A lapok már az intervenció részleteit is közölték. Ezek szerint nagypénteken, vagyis április 7-én hajnalban, hadihajók fedezetében, az olasz csapatok Santa Quaranta, Valona, Durazzó és St. Giovanni du Medua városában megkezdték a partraszállást a légierő „A” hadtestének támogatásával. A királyhű albán csapatok egy része ellenállást fejtett ki, és hogy az olasz csapatok gyors előrenyomulását megakadályozzák, felrobbantották a Durazzó-Tirana útvonalon található Shajk folyón átívelő hidat is.⁵² Eközben a délutáni órákban még Zogu király utasítása alapján küldöttség érkezett az olasz támadó erőket vezető Guzonni tábornokhoz, hogy tárgyalásokat kezdeményezzen időnyerés céljából. Április 8-án reggel 5 órakor Zogu rádióbeszédben jelentette be, hogy az olasz fél követelései Albánia szuverenitását akarták megszüntetni, és felszólította népét az ellenállásra.⁵³

Apponyi Geraldine még április 7-én Görögországba távozott, hogy gyermekével az albán-görög-macedón határ közelében lévő Florinában keressen menedéket.⁵⁴ A körülbelül 250 kilométeres, a hegyeken átvezető út során, a gyengélkedő királyné autóját személyes sofőrje Bárany József vezette, míg gyermeke egy másik teherautón utazott. A királyné meneküléséről így számolt be személyi titkárnője „Az Estnek”: *„A haját lekötöttük fátyollal. A király bundáját adtuk rá, mert az melegbb volt az övéinél. Aztán két matracot fektettünk a királyné autójába és megpróbáltuk félig-meddig kényelmesen elhelyezni. Őt csak az izgatta, hogy a kisfiát a másik autón kellett vinni. Aztán jött az út, Hegyen-völgyön át... A görög határon olvadt a hó a hegyeken. Az autók csak bukácsolva tudtak haladni. Florinában meg kellett állni, hogy a királyné táplálja a kisfiát.”*⁵⁵

Rövid pihenés után Geraldine és Leka Larisszába utazott, ahol a helyi kórházban ápolták őket.⁵⁶ Ezekben a napokban Zogu király hollétére vonatkozóan ellentétes hírek jelentek

⁴⁹ Magyar Nemzet, 1939. április 7.

⁵⁰ Népszava, 1939. április 7.

⁵¹ A magyar újságcikkek alapján úgy tűnik, a várható eseményekkel kapcsolatosan a jugoszláv kormány volt a legjobban értesült. Április 6-án a párizsi és londoni albán követség közleményben cáfolta, hogy a tárgyalások során Albánia olyan pontokat fogadott volna el, amelyek szuverenitását megkérdőjelezhetnék.

⁵² A témával foglalkozó szerzők egy része az albán ellenállást nem említi. A korabeli újságcikkek valamint a királynő visszaemlékezése alapján azonban nyilvánvaló, hogy az albán fegyveresek egy része megpróbálta lassítani az olasz támadás kibontakozását. A legkomolyabb ellenállásba a partraszálló tengerészkatona és gyalogosok Durazzóban ütköztek. A „Népszava” veszteséglistája szerint az olasz félnek a hivatalos közlés alapján összesen 12 halottja és 53 sebesültje volt. A fent említettekhez hozzá kell tennünk, hogy a tudósító talán az Erzeni folyón Shajk városnál átívelő hídra gondolhatott.

⁵³ Népszava, 1939. április 9.

⁵⁴ Nem csak propagandafogás, hanem valóban igaz volt a „Nemzeti Ujság” 1939. április 15-én megjelent azon tudósítása, miszerint a királynénak és gyermekének közvetlenül a szülés után nem kellett volna elhagynia az ország területét, mivel az olasz kormány a tiranai olasz követségen biztonságos körülményeket ajánlott fel számukra. A hírt később Apponyi Virginia is megerősítette.

⁵⁵ Az Est, 1939. április 23.

⁵⁶ Az Est, 1939. április 15.

meg. A lapok különböző közlései szerint, miután a király április 7-én a késői órákban elhagyta Tiranát, előbb valószínűleg Elbasanban tartózkodott,⁵⁷ majd Florinában vagy Larisszában találkozott családjával.⁵⁸ A már említett riportfilmben ugyanakkor Apponyi Virginia úgy emlékezett vissza, hogy a király 10 napig tartó küzdelem után Szalonikiben csatlakozott feleségéhez és kisfiához.⁵⁹

Albániában az okkupációval megkezdődött az olasz uralom időszaka, Viktor Emanuell az etióp császári cím mellé az albán királyi címet is felvette. A két ország perszónálunióra lépett egymással. Az említett események következtében pedig kezdetét vették főszerplőink görögországi, törökországi, franciaországi, angliai, egyiptomi majd ismételt franciaországi emigrációs évei.⁶⁰ Ahmet Zogu hosszantartó betegeskedés után 1961-ben halt meg Párizsban, ahol ezt követően fiát albán királlyá koronázták. Geraldine, férje halála után a családjával együtt Spanyolországba költözött. 1979-ben Lekát azzal vádolták meg, hogy spanyolországi birtokán kiképzőtábor működtet, ezért kiutasították az országból. Egyes hírek szerint a vietnami háború idején fegyverekkel kereskedett, és informátorként a CIA-nak is dolgozott.⁶¹ A spanyolországi boldog évek után a királyi család Dél-Afrikában tartózkodott, majd hosszú hontalanság után hazatért Albániába. Apponyi Geraldine 2002. októberében 87 évesen hunyt el egy tiranai kórházban. Fia és családja napjainkban is Albániában él.

4. Utóhang

Jelen feldolgozásban elsősorban a korabeli magyar sajtó alapján próbáltuk meg végigkövetni Apponyi Geraldine és férje közös életútját. Az „Ahmet Zogu fémjelezte korszak” ítélete az utókor szemszögéből erősen ellentmondásos. Egyesek ennek a korszaknak a despotikus vonásait emelték ki, mások a 20. század végi, nem éppen szilárd albán belpolitikai viszonyokhoz képest annak stabilitását helyezték előtérbe. Véleményünk szerint Zogu kormányzásának és uralkodásának időszaka érdekes kombinációja a múltból örökölt keleti, és a többek között Zogu modernizációs törekvéseivel, valamint Apponyi Geraldine hatásával összefüggő „nyugatról” átvett hagyományoknak. Úgy gondoljuk, Albánia (önálló) fejlődése szempontjából mindenképpen kedvezőbb lett volna a királyi pár hosszabb uralkodása, mint az olasz hódítás és a kommunista diktatúra időszaka.

Az albán királyra vonatkozóan állítólag Daladier mondta a következőket: *„Zogu egy visszataszító gengszter, az olaszok fizették, most meg elkergették.”*⁶² Az egykori francia

⁵⁷ Az Est, 1939. április 9.

⁵⁸ Nemzeti Ujság, 1939. április 12.; Az Est, 1939. április 11.

⁵⁹ Valószínűleg a király az említett görögországi települések mindegyikén találkozott családjával, időközben pedig többször elutazott, hogy az eseményeket közvetlenül befolyásolhassa.

⁶⁰ Több szerző és újságcikk is említi, hogy Zogu hatalmas vagyonnal, nemesfémekkel teli ládák sokaságával menekült el az országból, míg Apponyi Virginia visszaemlékezése szerint a király „mindössze” két zsák arannyal hagyta el Albániát. Az óriási összeg tekintélyes részét Zogu állítólag később pókerpartikon játszotta el. Valószínűleg azonban a vagyon nagyságára vonatkozóan Apponyi Virginia járhatott közelebb az igazsághoz. Leka Zogu ugyanis rendelkezésünkre bocsátotta Apponyi Geraldine végrendeletét, melyben korántsem szerepelt akkora összeg, hogy helyt adhassunk az amerikai B. J. Fischer adatainak, aki szerint Zogu és családja 100 zsák arannyal érkezett Egyiptomba.

⁶¹ Gárdos Miklós (1990): Magyar királyné a tiranai trónon. Maecenas, Bp., 247 p.

⁶² Uo.

miniszterelnök szavai arról tanúskodnak, hogy Európa „nyugati felén” még a képzett politikusok sem igen értették a Balkán és a balkáni ember – részben a viszontagságos múltból fakadó – „lelkületét”. Ahogy egy román politikus mondta egykor enyhe iróniával, Európa „keleti felén”, ha az ember életben akar maradni, nem engedheti meg magának az erkölcsösséget.

Apponyi Geraldine saját visszaemlékezése szerint is megpróbáltatásokkal teli, de boldog életet tudhatott maga mögött. 1997-ben, több mint 80 évesen, szellemileg frissen és készségesen válaszolt magyarul az őt a múltjáról faggató riporternő kérdéseire. A volt albán királyné úgy nyilatkozott, nagyon sajnálja, hogy előbb a kommunista diktatúra, majd a fizikai állapota miatt nem térhetett vissza hazájába, Magyarországra. Szavai alapján úgy tűnik, részéről nem csak patetikus kijelentés volt a csaknem fél évszázaddal korábban tett fogadalma, miszerint szívében sohasem fog elszakadni Magyarországtól.⁶³

1. kép: A királyi párról Vajda M. Pál által készített fénykép „Az Est” napilapból (1938)

Források:

„Apponyi Geraldine, az albánok királynéja” – magyar portréfilm, 1997. (A filmet a Magyar Televízió 2 műsorán, 2007. 02. 18-án sugározták).

Az Est 1938. és 1939. évi, lábjegyzetben meghivatkozott számai.

A Magyar Nemzet 1939. évi, lábjegyzetben meghivatkozott számai.

A Nemzeti Ujság 1938. és 1939. évi, lábjegyzetben meghivatkozott számai.

A Népszava 1938. és 1939. évi, lábjegyzetben meghivatkozott számai.

⁶³ Az Est, 1938. március 27.

Irodalom:

GÁRDOS M. (1990): Magyar királyné a tiranai trónon. Akadémiai Kiadó, Bp., 75 p.

HEARDER, H. (1992) Olaszország rövid története. Maecenas, Bp., 247 p.

SIPOS A. szerk. (1984): Világtörténelmi enciklopédia. I. kötet. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 571 p.

SZLUHA M. (2003): Nyitra vármegye nemes családjai. I. kötet. Heraldika, Bp., 736 p.

VADNAY ZS. (1981): Látogatás egy királynénál. In: Érdekes emberek. Zürich. pp. 54-59.